

**ZAMONAVIY JAMIYATDA QADRIYATLAR TRANSFORMATSIYASI: AN'ANAVIY VA
POSTMODERN AXLOQIY TIZIMLAR ZIDDIYATINING GIBRID MODELI**

Raxmatillayeva Xabibaxon Rosulxon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fablar fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabasi

E-mail: rahmatullayevahabiba0@gmail.com

Ilmiy rahbar: Axmadjanova Muazzam Islomjanovna

Namangan davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20009701>

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyatda qadriyatlar transformatsiyasi jarayoni an'anaviy va postmodern axloqiy tizimlar o'rtasidagi ziddiyat hamda ularning o'zaro uyg'unlashuvi nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda qadriyatlar tizimining ijtimoiy, madaniy, ma'naviy va axloqiy omillar ta'sirida o'zgarishi yoritiladi. Xususan, O'zbekiston jamiyatida milliy-ma'naviy qadriyatlarni saqlash bilan birga, globallashuv, raqamli madaniyat, individual tanlov erkinligi va postmodern qarashlarning kuchayishi natijasida yangi — gibril axloqiy model shakllanayotgani asoslanadi.

Kalit so'zlar: qadriyatlar transformatsiyasi, an'anaviy jamiyat, postmodernizm, axloqiy relativizm, milliy qadriyatlar, gibril model, Yangi O'zbekiston

Аннотация: В современном обществе трансформация ценностей анализируется с точки зрения противоречий и взаимной интеграции традиционных и постмодернистских этических систем. В исследовании раскрывается изменение системы ценностей под влиянием социальных, культурных, духовных и нравственных факторов. В частности, обосновывается, что в узбекском обществе наряду с сохранением национально-духовных ценностей под воздействием глобализации, цифровой культуры и усиления индивидуальной свободы выбора формируется новая — гибридная модель морали.

Ключевые слова: Трансформация ценностей, традиционное общество, постмодернизм, нравственный релятивизм, национальные ценности, гибридная модель, Новый Узбекистан

Abstract: In modern society, the transformation of values is analyzed from the perspective of the contradictions and interaction between traditional and postmodern ethical systems. The study

examines changes in the value system under the influence of social, cultural, spiritual, and moral factors. In particular, it argues that in Uzbek society, alongside the preservation of national and spiritual values, a new hybrid moral model is emerging under the influence of globalization, digital culture, and the growing emphasis on individual freedom of choice.

Keywords: *Value transformation, traditional society, postmodernism, moral relativism, national values, hybrid model, New Uzbekistan*

Zamonaviy jamiyatda qadriyatlar tizimi doimiy o'zgarish jarayonini boshdan kechirmoqda. Globallashuv, axborot texnologiyalari, migratsiya, urbanizatsiya va madaniyatlararo muloqotning kuchayishi natijasida insonlarning hayot tarzi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari yangicha mazmun kasb etmoqda. Ayniqsa, an'anaviy axloqiy me'yorlar bilan postmodernistik erkinlik, pluralizm va nisbiylik g'oyalari o'rtasidagi munosabat zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarning muhim masalasiga aylanmoqda. O'zbekiston sharoitida ushbu jarayon alohida ahamiyatga ega. Chunki milliy taraqqiyot strategiyasida inson qadri, ma'naviy barkamollik, adolat, ta'lim va ijtimoiy barqarorlik kabi tushunchalar ustuvor qadriyatlar sifatida belgilangan.[1] Shu bilan birga, jamiyatning ochiqlashuvi va global madaniy oqimlar ta'siri natijasida qadriyatlarning yangicha talqinlari ham shakllanmoqda.

Qadriyatlar transformatsiyasining ijtimoiy-falsafiy mohiyati

Qadriyat — inson, jamiyat va madaniyat uchun muhim bo'lgan ma'naviy, axloqiy, ijtimoiy va estetik mezonlar tizimidir. U inson xulq-atvorini boshqaradi, jamiyatda “ma'qul” va “noma'qul”, “yaxshi” va “yomon”, “muqaddas” va “oddiy” tushunchalarini farqlashga yordam beradi. Milliy qadriyatlar esa muayyan xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlarini, diniy-ma'naviy qarashlari va ijtimoiy tajribasi asosida shakllanadi.[2] Qadriyatlar transformatsiyasi qadriyatlarning butunlay yo'qolishi emas, balki ularning yangi ijtimoiy sharoitda qayta talqin qilinishidir. Masalan, avval oila qadriyati faqat patriarxal tartib, kattalarga so'zsiz itoat va jamoaviy mas'uliyat bilan bog'langan bo'lsa, hozirgi davrda u shaxsiy tanlov, gender tengligi, farzand tarbiyasida hamkorlik va o'zaro hurmat kabi tushunchalar bilan boyimoqda.

Yangi O'zbekiston g'oyasida qadriyatlar tizimi milliy-ma'naviy meros va umuminsoniy mezonlar uyg'unligi asosida tushuntiriladi [3]. Bu yondashuv qadriyatlarni faqat o'tmishga bog'lab qo'ymasdan, ularni zamonaviy taraqqiyot ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

An'anaviy axloqiy tizimning asosiy xususiyatlari

An'anaviy axloqiy tizim jamiyatda barqarorlikni saqlash, avlodlar davomiyligini ta'minlash va ijtimoiy tartibni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday tizimda oila, mahalla, kattalarga hurmat, ota-onaga itoat, diniy-ma'naviy tarbiya, jamoatchilik fikri va milliy urf-odatlar muhim o'rin tutadi. O'zbek jamiyatida an'anaviy qadriyatlar tarixan oilaviy munosabatlar, qarindoshlik aloqalari, mehmondo'stlik, mehr-oqibat, sabr-toqat va jamoaviy birdamlik orqali namoyon bo'lgan. So'nggi yillarda esa ushbu qadriyatlar yangi ijtimoiy sharoitda o'zgarib, zamonaviy oilaviy munosabatlar, ta'lim, kasbiy faollik va shaxsiy mas'uliyat bilan uyg'unlashmoqda. Biroq an'anaviy tizimning ayrim jihatlari zamonaviy shaxs erkinligi bilan ziddiyatga kirishishi mumkin. Masalan, jamoatchilik fikrining haddan tashqari kuchli bo'lishi shaxsiy tanlovni cheklashi, yoshlarning kasb, ta'lim yoki turmush tarziga oid qarorlarida bosim yuzaga keltirishi ehtimoldan xoli emas. Shuning uchun an'anaviy qadriyatlar zamonaviy jamiyatda saqlanishi bilan birga, tanqidiy va moslashuvchan yondashuv asosida qayta talqin qilinishi zarur.

Postmodern axloqiy tizim va qadriyatlar nisbiyligi

Postmodernizm an'anaviy "yagona haqiqat", "yagona axloqiy me'yor" va "yagona madaniy model" tushunchalarini shubha ostiga qo'yadi. Jean-François Lyotard postmodern holatni "katta narrativlarga ishonchsizlik" sifatida izohlaydi. [4] Bu qarashga ko'ra, jamiyatda faqat bitta mutlaq haqiqat emas, balki turli guruhlar, madaniyatlar va shaxslarning o'ziga xos qarashlari mavjud. Postmodern axloqiy tizimda shaxsiy erkinlik, tanlov huquqi, madaniy pluralizm va individual identitet muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon bir tomondan inson huquqlari va ijodiy erkinlikni kengaytiradi, ikkinchi tomondan esa axloqiy relativizm, ya'ni "hamma narsa nisbiy" degan qarashni kuchaytirishi mumkin.

Zygmunt Bauman zamonaviy jamiyatni "suyuq modernlik" deb tavsiflaydi. Uning fikricha, bugungi ijtimoiy munosabatlar avvalgidek qat'iy va barqaror emas, balki o'zgaruvchan, beqaror va tez moslashuvchan xarakterga ega [5]. Bu holat qadriyatlar tizimiga ham ta'sir qiladi: insonlar avvalgi avlodlarga nisbatan ko'proq tanlov imkoniyatiga ega bo'ladi, biroq shu bilan birga axloqiy mas'uliyat ham ortadi.

Global qadriyatlar o'zgarishi va O'zbekiston konteksti

Qadriyatlar transformatsiyasi faqat mahalliy emas, balki global jarayondir. World Values Survey ma'lumotlari dunyo jamiyatlarida an'anaviy qadriyatlardan sekulyar-ratsional qadriyatlarga, yashab qolish qadriyatlaridan o'zini namoyon qilish qadriyatlariga siljish mavjudligini ko'rsatadi [6].

Ronald Inglehart bu jarayonni industrial va postindustrial jamiyatlar o'rtasidagi qadriyatlar almashinuvi bilan bog'laydi [7]. O'zbekiston jamiyatida esa bu jarayon o'ziga xos shaklda kechmoqda. Bir tomondan, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, oila va mahalla institutlari saqlanib qolmoqda. Ikkinchi tomondan, yoshlar orasida raqamli madaniyat, xorijiy tillar, xalqaro ta'lim, global kasbiy standartlar va individual muvaffaqiyatga intilish kuchaymoqda. Shu sababli O'zbekistonda qadriyatlar transformatsiyasi G'arb jamiyatlaridagi kabi an'anaviylikdan to'liq voz kechish shaklida emas, balki milliylik va zamonaviylikning uyg'unlashuvi shaklida kechmoqda. Xalq urf-odatlarini va madaniy qadriyatlar transformatsiyasi bo'yicha tadqiqotlarda ham an'anaviy qadriyatlarining yo'qolishi emas, balki yangi tarixiy sharoitda moslashuvi muhim jarayon sifatida ko'rsatiladi [8].

Gibrid axloqiy model

Ziddiyatdan uyg'unlik sari an'anaviy va postmodern axloqiy tizimlar o'rtasidagi munosabatni faqat qarama-qarshilik sifatida talqin qilish yetarli emas. Amaliy hayotda ular ko'pincha aralash, ya'ni gibrid shaklda namoyon bo'ladi. Gibrid axloqiy model — bu milliy-ma'naviy qadriyatlarni saqlagan holda, zamonaviy erkinlik, shaxsiy tanlov, gender tengligi, ijtimoiy adolat va madaniy pluralizmni ham qabul qiluvchi modeldir. Masalan, zamonaviy o'zbek oilasida ota-onaga hurmat qadriyati saqlanadi, biroq farzandning ta'lim olishi, kasb tanlashi va shaxsiy rivojlanishi ham muhim mezonga aylanmoqda. Mahalla ijtimoiy birdamlik markazi sifatida ahamiyatini yo'qotmaydi, lekin fuqarolik jamiyati, huquqiy madaniyat va individual mas'uliyat bilan boyiydi. Diniy-ma'naviy qadriyatlar saqlanadi, ammo ular bag'rikenglik, ma'rifat va zamonaviy bilim bilan uyg'unlashishi zarur. O'zbekistonda ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirish bo'yicha qabul qilingan hujjatlar ham qadriyatlarni faqat targ'ibot obyekti emas, balki jamiyatning intellektual, axloqiy va madaniy rivojlanish omili sifatida ko'rishga yo'naltirilgan [9].

Demak, gibrid modelning asosiy belgilarini quyidagicha umumlashtirish mumkin: birinchidan, milliy qadriyatlarga sodiqlik; ikkinchidan, zamonaviy ijtimoiy talablarni qabul qilish; uchinchidan, shaxs va jamiyat manfaatlarini o'rtasida muvozanat yaratish; to'rtinchidan, axloqiy me'yorlarni qat'iy dogma emas, balki ijtimoiy mas'uliyat mezoni sifatida talqin qilish.

Zamonaviy jamiyatda qadriyatlar transformatsiyasi murakkab, ko'p qatlamli va ziddiyatli jarayondir. An'anaviy axloqiy tizim jamiyatga barqarorlik, tarixiy davomiylilik va ma'naviy ildiz beradi. Postmodern axloqiy tizim esa shaxsiy erkinlik, pluralizm va tanlov imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq ushbu ikki tizim mutlaq qarama-qarshi emas; ular zamonaviy sharoitda o'zaro

ta'sirga kirishib, gibrid axloqiy modelni shakllantirmoqda. O'zbekiston sharoitida bunday model milliy qadriyatlarni saqlash, inson qadrini ulug'lash, ma'naviy barkamollik, ta'lim, ijtimoiy adolat va global ochiqlikni uyg'unlashtirish orqali namoyon bo'ladi. Shu bois qadriyatlar transformatsiyasiga xavf sifatida emas, balki ongli boshqarilishi lozim bo'lgan tabiiy ijtimoiy jarayon sifatida qarash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF-158-son Farmoni. 2023-yil 11-sentabr. Lex.uz.
2. Qo'ldoshev Sh. Milliy qadriyatlar va transformatsion jarayonlar. O'quv qo'llanma. 2015. Ziyonet kutubxonasi.
3. Qodirbayev Qonisbay Muratbay o'g'li. "Yangi O'zbekistonning qadriyatlar tizimi tushunchasi va uning o'ziga xos xususiyatlari". 2022.
4. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
5. Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000.
6. World Values Survey Association. World Values Survey Wave 7: 2017–2022 Data and Documentation.
7. Inglehart R. Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton: Princeton University Press, 1990.
8. Uzakov J. E. "Xalq urf-odatlari va madaniy qadriyatlar tizimining transformatsiyasi: nazariya, tajriba va istiqbollari".
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5040-son Qarori. 2021-yil 26-mart. Lex.uz.